

ճանի միամիտ, և զրա հնորհիւ ամբողջ «պատկերը» աշակերտական գրուածքի տպաւորութիւն է գործում:

Որ յուսահատ ընդէնում մի բժիշկ, որ համալսարանից միմիայն արհեստի հնարներ է սովորել և զարգացմամբ ամենևին չէ տարբերում սովորական «դալլաքներէց», կարող է դիմել դրբացի օգնութեան,—այդ, դիցուք, հնարաւոր է: Բայց որ դրբացը կարողանայ բժշկից փող կորզել, հաւատացնելով նրան, թէ պէտք է Չինաստանից դեղ բերել տայ, այնպէս որ ամենաքիչը մի ամիս կը քաշի, բայց եթէ նա (բժիշկը) մի քիչ աւելի փող տայ, կը շտապենք, և դեղը Չինաստանից Թիֆլիս մի շաբաթում բերել կը տայ,—դրան հաւատալու համար պէտք է աւելի միամիտ լինել, քան էմ. քահ. Նաղարեանցի գրքի ընթերցողները:

S. Յ.

Ruchard Hermann: «Anatolische Landwirtschaft» Leipzig. 144 s. 1900
Իխսարդ հերման. «Անատոլիայի գիւղատնտեսութիւնը», 144 էր.

Հեղինակը վեց տարի շարունակ վերատեսչի պաշտօն է վարել թիւրքական «գիւղատնտեսութեան, հանքերի և անտառների նախարարութեան» մէջ, մի շարք ճանապարհորդութիւններ է կատարել երկրի խորքում և ապա կազմել է իր աշխատութիւնը, որի նպատակն է պատկերացնել Անատոլիայի գիւղատնտեսութեան ներկայ վիճակը:

Անատոլիան հին ժամանակներում յայտնի էր իբրև բարեբեր մի երկիր, իբրև «գիւղատնտեսական մի մեծ շտեմարան»: Իսկ այժմ այնտեղ հողատիրական պայմաններն այնքան անտանելի են, հարկերն այնքան ծանր, վարչական ճնշումն այնքան սանձարձակ և կուլտուրան այնքան յետամնաց, որ գիւղատնտեսութիւնը երբեք զարդանալ չէ կարող, թէև նա տեղական ազգաբնակչութեան զլխաւոր պարագմունքն է կազմում:

Այդպիսով հետզհետէ աղքատանում է ժողովուրդը և աւելի ու աւելի վատ վիճակի մէջ ընկնում:

Համառօտակի նկարագրում է Անատոլիայի տեղագրութիւնը, կլիման, բուսականութիւնը, կենդանիները, ազգաբնակչութիւնը (թիւրքեր, հայեր, յոյներ, չերքեզներ, քիւրդեր, լազեր և այլն),—երկրագործութեան պէս-պէս ձևերը, բանջարանոցային բոյսերը, պտղատու ծառերը, հացահատիկները, ընտանի կենդանիները և այլն: Միայն թուուցիկ կերպով մի քանի խօսք է ասում երկրագործութեան հետ կապուած հարկերի մասին և վերջը հրաւեր է կարգում գերմանացիներին գաղթել Անա-

տողիա, օգտուել բարեբաասիկ պայմաններից և չահագործել այդ լայնարձակ երկիրը:

Իսկ տեղական ազդաբնակութիւնը...

Ե. ԹՈՓՉԵԱ

Wilhelm von Pressel: «Les chemines de fer en Turquie d'Asie» avec une carte. Zurich. 1902. Վ. ֆօն Պրեսսել. «Ասիական Թիւրքիայի երկաթուղիները». — Ցիւրիխ. 1902 թ. 90 երես, մի քարտէզով:

Ամբողջ Թիւրքիան ծածկել երկաթուղիների ցանցով և այդպիսով զարկ տալ նրա վաճառականութեանն ու արդիւնադործութեանը, բարձրացնել նրա տնտեսական վիճակը, չահագործել նրա անթիւ-անհամար բնական հարստութիւնները, մի լայնարձակ վաճառանոց բաց անել միջազգային կապիտալիզմի համար—ահա մի շարք հրատապ հարցեր, որոնք վերջին ժամանակներս առանձնապէս ուշագրաւ ու հետաքրքրաշարժ են դարձել:

Եւ իսկապէս, այսպէս ասած երկաթուղային հարցը զբաղեցրել է և դեռ զբաղեցնում է ոչ միայն Թիւրք կառավարութեանն ու գործիչներին, այլև Եւրոպական զիպլոմատիային ու կապիտալիստներին: Անվերջ խօսում են ու զրոււմ այդ մասին, կազմում են պէս-պէս ծրագրներ ու նախագծեր, բայց այնուամենայնիւ հարցն իր վերջնական լուծումը չէ ստանում, և գործն առաջ է գնում միայն կրիպի քայլերով՝ եււաւշ, եււաւշ:

Նոր ժամանակի ծնունդ չէ այդ իրողութիւնը, վերջին տարիների արդիւնք չէ այդ երևոյթը: Նա գոյութիւն է ստացել հէնց այն օրից, երբ առաջին անգամ (1856 թ.) հարց է բարձրացել Թիւրքիայումն էլ երկաթուղի չինել: Կառավարութիւնը ուղեցել է գէթ մասամբ բաւարարութիւն տալ հասունացած պահանջին, բայց երբէք ինքնուրոյն չնորհք ու հնարաւորութիւն չէ ունեցել: Նա միշտ կարիք է զգացել Եւրոպայի օգնութեանն ու ղեկավարութեանը: Նա միշտ եղել է մի անփորձ երեխայ, որը ցանկանում է քայլել, բայց միայն իր խնամակալունու ցուցմունքով ու հսկողութեամբ: Եւրոպական կապիտալիստներն են եղել խնամակալունու դերը կատարողը:

Եւ որքան բազմաթիւ են եղել նրանք, որքան զօրեղ է եղել նրանց մրցումը: Իւրաքանչիւրն ուղեցել է իր ձեռքը զրցել այդ համեղ պատառը, իսկ խզճուկ երեխան չատ անգամ մոլորուել է և չէ իմացել, որի գիրկն ընկնի, որի խնամատալութիւնն ընդունի: Միջամտել են չահախնդրուած պետութիւնները, սկսուել է զիպլոմատիկական բանակցութիւն, որը և ա-